

Slovenska svatba

na M. Gasparijevi sliki.

F. K. Kos

Je pa hoscejt vasela,
oba sta mlada,
bo pa zibica pela
ko čisto nova!

(Slov. narodna iz Rožja)

Motiva slovenske svatbe se dosedaj še ni lotilo mnogo naših slikarjev. Znanim delom Kralja in Vesela se je sedaj še pridružilo delo Maksima Gasparija za Dom nabavljalne zadruge v Martuljku. Ker je slika po svojem etnografskem značaju zanimiv doprinos k naši folklori je prav, da si jo ogledamo tudi v naši reviji.

Dolgo je prevladovalo mišljenje, da je slovenska narodna pesem najkrepkejša in najlepša ravno v lirični zaljubljeni pesmi, obstojalo je celo mnenje, da Slovenci pripovedne pesmi sploh nimamo. Šele novejša raziskavanja so našla našo epsko pesem in pokazala vso lepoto slednje; pripovedne pesmi, balade in legende imajo mnogo lepote in so nam ravno tako blizu kakor lirske. Tega se je zavedal tudi naš slikar pri ustvarjanju naše slike. Epika in obširno pripovedovanje je razdeljeno po vsej Gasparijevi sliki in ta pripovedna epika nam sliko še bolj približa.

V pristni gorenjski kmečki sobi, v kateri čutimo solidno kamnito zgradbo hiše, so se zbrali svatje, kajti svatba je za vse „lep veseli dan“, kamor so „prišli tisti ljudje, kateri so tu sem povabljeni bli“. Pristna gorenjska kmečka soba, „hiša“ imenovana, ima v enem kotu staro lončeno peč, s pečnicami izpolnjenimi s plastikami, v drugem kotu bi pričakovali „bohkov kot“, toda obilica gostov in licentia poetica slikarjeva sta dovolila drugačno razvrstitev. V ozadju je odprto okno z lepo dekorativno izdelano mrežo in na oknu stoji roža. Pri dolgi mizi so zbrani svatje, katerih je vsak zase zanimiv in značilen, da se je treba skoro pri vsakem malo pomuditi. Vso zanimanje slikarjevo spredaj je bilo osredotočeno na namaškaranem možu (levo

spredaj) z ovčjim kožuhom okoli ramen in s trakovi okrašenim cilindrom na glavi, obraz ima pokrit z masko iztegnil je roko, v kateri ima cinast krožnik in pobira denarja od ženske, ki se je prestrašeno odmaknila, otrok v njenem naročju pa je od strahu pozabil jokati, izpod mize se je z renčanjem pojavil pes. Ta osrednja oseba ospredja se imenuje „brna“, gorenjski ženitvovanjski Pavliha, ki s svojimi norčijami zabava vse goste. Ravnokar pobira denar zase in za godce pri tem pa poje ženski:

O mati narejavka,
raztegnite mošnjico,
dajte godcem petico,
ker so vam lepo peli
vas bodou v mislih imeli.

Godce ob strani mu pri tem s harmoniko krepko pomaga. Ta „brna“ je nekak ostanek starega vodje ženitvovanjskega obreda in spominja na „pozavčina“ prekmurskega ali „prleškega gostüvanja“. Njegove zbadljivke in šale so povsod z veseljem in smehom sprejete, zato mu tudi vsak rad kaj da. Mož za njim, pristen trd Gorenjc z bohinjsko rezljano čedro v ustih, kateremu „dvajšica že iz žepa sili“ sega s prijetnim nasmehom po mošnjo, da mu „vrže tolar na talir“.

V ozadju sedi na častnem mestu gospod župnik, o katerem bi pela nagajiva in jezikava naša pesem:

bil je eden fajmošter,
bil je en fajn gospod,
dvanajst vatlov klobas je snel,
spil je vina sod,

in se tudi sedaj ne more odreči prijetni vabi sladkih krofov, katere mu sveže ponuja domača gospodinja. Gostje so glavno že pojedli in so sedaj na vrsti že krofi, ki jih nosi na mizo še krepka pomagalka, rdeča in sveža kot krofi sami. Družica in drug sta mlada in nasmejana, saj jima ravnokar nataka vino mož z zeleno kapo na glavi, kakršno so nosili v okolici Ljubljane v začetku 19. stol., na sliki služi očitvidno, za strežaja zato ima to starinsko kapo. Pridno jima nataka saj „zdaj bojo pili šentjanževca“ „vsaki en glaž“. Poleg drugi svatov, ki niso tako izraziti je bil povabljen na gostijo tudi gospod učitelj ali pa kak drugi „mestni škric“, ki je s svojim ščipalnikom, z meščansko obleko in s svojim trdim prisiljeno resnim vedenjem živo nasprotje živahni razgibanosti vseh ostalih, edini glasnik modernega mišljenja brez razumevanja za pristne, krepke narodove šale.

Kakor sedijo gostje po gotovem vrstnem redu, tako se je napolnila peč z otroki, ki so prišli na prežo in med njimi bi kar bilo mogoče spoznati F. Jakliča, ki je prišel na ogel in „ležal na trebuhu, glavo podpiral z rokami in zijal po hiši“ ter občudoval nevesto s Korinja. Otroci čakajo, da bo tudi na nje kaj prišlo in prežijo prav tako na ostanke, ki jih nosijo z mize, kakor še bolj na vse kar se pri mizi dogaja. Prav posebno pa cede sline po pogači. Ti otroci so prvi glasniki ostalih prežarjev, ki so pač radi pomanjkanja prostora morali ostati zunaj—in se niso mogli razvrstiti okoli peči in gotovo se sliši skozi vrata

„od prežarov en glas,
ki vuni lepo stražijo
že precej dolgi čas“.

Vsem tem osebam pa odgovarjajo tudi vsi predmeti, ki se nahajajo na sliki in ki so vzeti in zakladnice narodnega blaga. Glavni predmet na mizi je velika gorenjska ženitvovanjska pogača „opušelj-cana“ in razširjena prav posebno v okolici Škofje Loke. Za časa svatbe stoji na mizi in jo potem z veliko slovesnostjo razrežejo in zato

„voča starašin,
veliče skrbi ima:
von ima nožek vojstr,
ke bo pogače moistr“.

Pletena pogača iz belega kruha, v katero so zataknjene palčke z raznimi okraski spominja na štajerski „bosman“ — pogačo v obliki deteta, katerega da nevesta ženinu, ki ga položi na mizo. Tedaj vsi hvalijo kuharičino umetnost, otroci pa na preži komaj čakajo, da ga razrežejo in cedijo sline po njem. Nadalje je na mizi pisana majolika, v kateri je ženitvovanjski pušelj in poleg tega

„na mizi stoji jen pisani glaž
godci nam godejo ravno ta čas,
godci nam godejo ravno tako,
da bomo peli zdravico to,
da kratek čas nam bo!“

Zadaj ob peči je poleg leščerbe še „rdeča marela“, kajti pravega Kranjca si brez nje ne moremo misliti. Na steni pa vise podobe s slikami na steklo. Menda ni treba še posebej omeniti, da so vsi oblečeni v noše, kakor so bile še takrat običajne in kakor jih vidimo danes samo še v muzeju, ali na paradah.

Široka epika, ki je razlita po vsej sliki in katera se zrcali v opisovanju podrobnosti, kakor tudi v celotnem pojmovanju dogodka, pa

se na drugi strani prijetno veže s liričnimi detajli in liričnim nastrojenjem, ki se da brati v obrazih posameznih oseb. Slovenci smo liriki in čustveni, prav posebno v srčnih zadevah, skoro vse naše lirične pesmi so zaljubljenega značaja in poroka dveh takih srečnih zaljubljenecv, katera moreta drug o drugem reči, „da ti si za moje srce“, je gotovo potem višek te srečne, nežne ljubezni, ki se bo počasi začela obračati v realnost, v zakonsko življenje, ko umre pesem in o katerem narodna pesem ne ve več mnogo povedati, razen če je le preveč nesrečno.

Ta liričen prizvok je slikar spretno koncentriral okoli glavnih oseb ženitovanja, okoli ženina in neveste. Oba mlada, oba lepa in vendar nevesta

„za mizoj pri ženini sedi
no se močno žalostno drži:
v lepih rdečih pantelčih
v lepem zelenem kranceljni.“

Ta žalost nevestina je menda obligaten atribut in dežel neveste svatbi, včasih resničen, včasih narejen, vedno pa navzočen. Žalostna je nevestica, saj ne ve, kaj jo čaka. In ko družba poje prigodne svatovske in se obrne s premijo tudi na njo:

„Preljuba nevesta,
vzemi slovo
od svoj'ga lepiga
ledek stanu,
ker ti ga moraš zapustit'
želiš v zakonski stan stopit'“,

je mladi še huje in žalost jo obide, da jo morajo svatje tolažiti. Toda tu se ne da prav nič več spremeniti in jo zato tolažijo na svoj način.

„Nevesta preljuba, prežalostni dan!
Tvoje ledek veselje je stop'lo na stran;
Oh srečen ta dan,
k' si stop'la v ta stan,
ki je z Bogom začet in končan.“

Konec je ledek stanu, konec vasovanja in brezskrbne mladosti, čakajo jo nove naloge in prav gotovo je v mislih s pesmijo:

„Letos sim sijala majaron,
k' leti pa še kopriv ne bom.
Letos sim štela tolarje
k' leti bom štela povojce“,

že pri bodočih opravilih in zato ji je prav gotovo hudo pri srcu.

Z nežnimi in sladkimi besedami jo prav tiho tolaži ženin in ji natiho prigovarja naj pusti svojo žalost, kajti danes mora biti vesela, saj se je njuna želja izpolnila. Bogve, če jo poleg tega še ne spominja sladkosti in prijetnih mladih noči, ki ju čakajo, dobro vedoč, da jo bo na ta način le uspel razvedriti.

Ta nežno liričen intermezzo se prav prijetno družī z ostalo pripovednostjo slike in nič ne more motiti veselega raspoloženja ostalih svatov, ki bodo mogli na koncu svatbe samo reči:

„Mi smo pa na njeni ohceti blè
prav dobre volje vsè!

Poleg etnografskih zanimivosti in vernega opisanja narodnih običajev, pa je slika važna tudi z umetnostnega stališča. Maksim Gaspari nam je bil dosedaj znan po svojih motivih folklornega značaja. Toda te so bile večinoma manjšega formata in tudi kompozicijsko ne velike. Ta slika jih presega ne samo po formatu (136 × 63), marveč mnogo bolj še po kompoziciji. V njej moremo gledati sintezo vsega Gasparijevega dela in znanja, zato pa je slika tudi plod vestnih podrobnih študij. Veliko število gostov mu je uspelo v sorazmerno majhno sobo spraviti na ta način, da je postavil mizo diagonalno v sliko, okoli nje posedel goste in prazen kot izpolnil s pečjo zasedeno z otroki. Da slika oz. njeni posamezni deli niso dolgočasni je razdelil po vsej sliki zanimive skupine. Ospredje je živahno in nemirno razgibano, „brna“ je središče zanimanja, v sredi vlada okoli ženina in neveste mir, v ozadju pa je v centru župnik ter skupina zbrana okoli jedi in pijače. Okoli peči so v gibanju razvrščeni otroki in dajo celi sliki nekak okvir. Vse te skupine so med seboj povezane v harmonično enoto, da daje vsa slika izgled resničnosti brez vsake prisiljenosti. Osebe so individualizirane, ker so pač delane po predhodnih študijah in s tem resničnost dogodka samo povečajo. Realizem, ki veje iz vse slike povdarja še atmosfera, težak dim se vleče po vsej sobi in daje vtis resničnega vzduha. V načinu slikanja je slika delana v zmerni impresionistični maniri z mnogimi slikovitimi detajli, katerih moremo opaziti pri Gaspariju zadnje čase vedno več.

Slikar je delal sliko brez vsake literarne predloge, zato predstavlja slika toliko večjo vrednost. V njej je slikar znal prikazati res pravo domačnost in obnoviti pristno slovensko svatbo. S sliko samo je znal zadeti pravi slovenski značaj in to v snovi sami, kakor tudi v notranjem občutku. Ničesar prisiljenega, za lase privlečenega slo-

venskega ne moremo najti v nji. Pač pa moremo v njej videti del gorenjskega ženitvovanjskega obreda, kakor je bil še v navadi koncem 19. stoletja, ko še navade in šege niso bile inficirane od modernega mišljenja in ko še običaji niso zamrli, kakor je to slučaj danes. S tem delom je Maksim Gaspari obnovil potomcem lep del življenja iz naše preteklosti, sebi pa postavil trajen umetnostni spomenik.

Literatura: Dr. Karol Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, Izdala in založila Slovenska Matica, Zv. III., Ljubljana 1904—1907.

Boris Orel, Slovenska svatba, „Slovenec“, štv. 273, dne 27. XI. 1937.

Fran Jaklič, Nevesta s Korinja, Dom in svet 1920.

Résumé

Noces en Slovénie

(d'après le tableau de M. Gaspari).

„Noces joyeuses
Jeune le couple
Le berceau chantera
Une aire nouvelle“
Chanson de „Rožje“.

Sauf deux ou trois peintres du pays c'est l'un de plus estimés peintres slovènes Maxime Gaspari, peintre bien connu des moeurs et coutumes du paysan slovène, qui nous présente sur une grande toile et en large ouverture la table des convives à une noce solennelle et joyeuse à „Gorenjsko“ (Haute Carniole).

Autant que la chanson populaire en Slovénie exprime l'âme et le caractère lyriques, elle se vante aussi d'un grand trésor de ballades, legendes et autres chansons narratives d'une rare beauté.

La même note largement narrative émane de la grande toile de Gaspari, destinée à fair décorer l'Hall du hôtel de la Coopérative des employés des chemins de fer à Martuljek“ (station emmin. tour. en Haute Carniole).

Voici la grande fête — les noces en Slovénie. On la fête dans la „hiša“ la plus large et somptueuse chambre de la maison paysanne.

Les convives ont pris place autour de la grande table, mise savamment par le peintre en diagonale à pouvoir mieux arranger, grouper et faire voir et valoir l'ensemble.

Les plus opulents plats sont déjà à l'écart et la patronne vient de servir la dernière ronde — les „Krofi“ (sorte de pâtisserie).

Dans le coin le plus en vue un vaste poêle en poterie, surbondant d'une couronne d'enfants en guette des douceurs, étalés sur la table. Au fond la fenêtre ouverte munie d'un beau treillis, orné des roses.

Le peintre nous présente les convives d'une manière si expressive et vive, qu'on doit s'arrêter presque devant chacun d'eux.

Au premier plan en figure dominante la „Brna“ un gaillard masqué grossièrement en tour de quête, la momme effarouchée et son enfant, sous la table un chien qui en fait mine menaçante. Au bonhomme masqué on l'appèle aussi „Pavliha“ en Slovénie, voici le musicien avec son accordéon. Voisinant une tête de paysan grand styl, la bouche souriante et invitante, fumant sa „čedra“ de „Bohinje“ (espèce de pipe richement sculptée et ciselée).

Au fond à la place d'honneur le vénérable „župnik“ (Mr. le curé) dont la chanson dit, que

„C'était un curé
Un monsieur très bien
Il avala de sancissons vint aunes
buva un tonneau du vin“.

La patronne vien de lui offrir des séduisantes „krofi“, elle même toute rose, toute luisante, toute potelée comme les „krofi“.

Au milieu le couple heureux, lui la mine souriante, elle solenelle, presque triste d'après le code traditionnel des moeurs paysans.

Un bonhomme coiffé d'un bonnet en velour vert (qu'on portait aux environs de Ljubljana au commencement du 19. siècle) vient de leur verser du „šentjanžovc“ (dernière ronde du vin). Parmi, les convives voici tout froissé un „škric“, seigneur venu de la ville, peut être Mr l'instituteur ou le clerc qui seul reste à l'écart de la hilarité des fêtards.

Devant les fiancés au centre de la table la „pogača opušeljcana“ (grand gâteau des noces) orné des fleurs et rubans en couleurs criards.

En contemplant l'oeuvre du maître Gaspari c'est outre l'intérêt ethnographique qui s'impose, surtout la valeur purement artistique, qui se dégage du bel image, qui s'offre à nos yeux enchantés.

Son oeuvre, peinte en manière des peintres impressionistes modérés résulte des longs préparatifs, base sur un tas d'études et nous fait cadeau d'une belle page de notre histoire, cependant qu'elle vaut à son auteur l'un des premiers rangs dans la peinture slovène.

Traduit par Iv. Vavpotič.